

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ

Cashless economy

Руслан Кравець

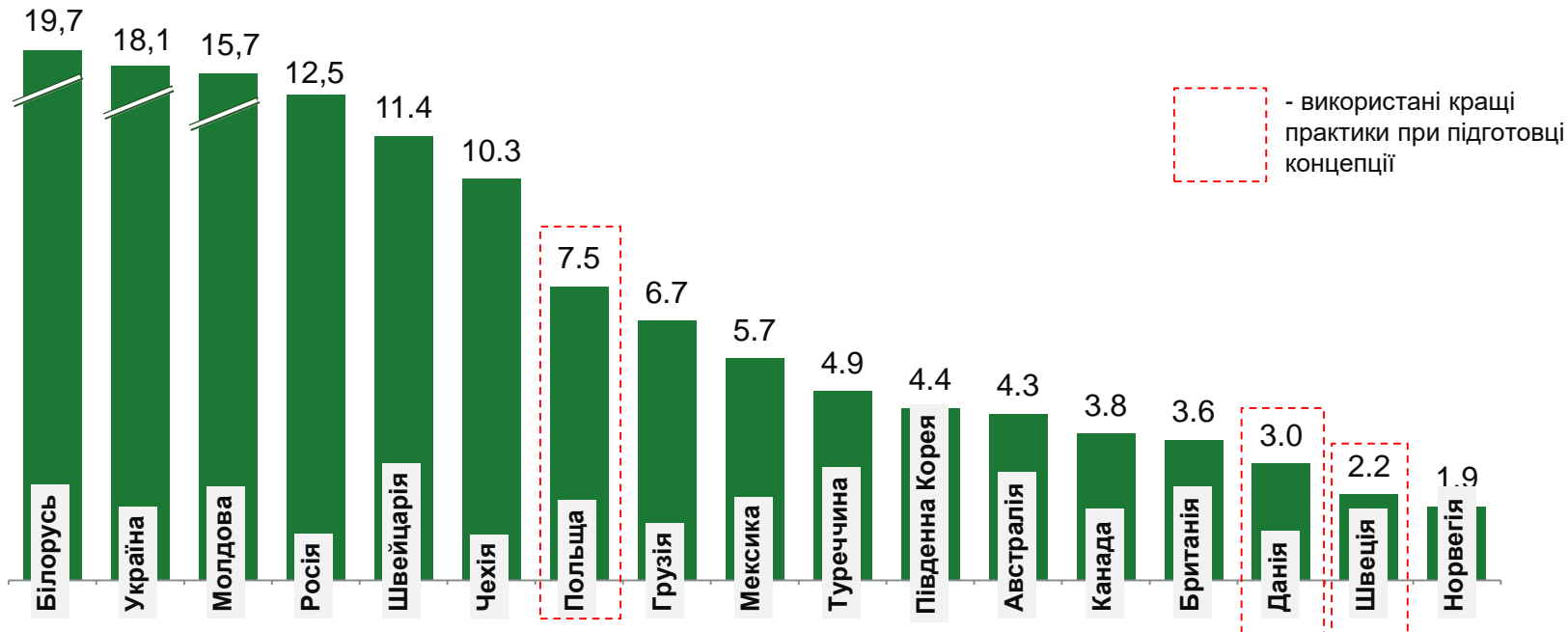
Заступник начальника управління стратегії та розвитку банківської системи НБУ

Київ, 26 квітня 2016

Україна належить до групи країн з високим показником рівня готівки в економіці

Співвідношення М0 до ВВП у світі у 2014 році, %

- Рівень готівки залежить від багатьох факторів:
 - рівень розвитку економіки та рівень розвитку безготівкових платежів
 - частка тіньового сектору
 - рівень проникнення термінальної мережі
 - культура, рівень грамотності населення та мотивація
- Низький показник співвідношення М0 до ВВП для країн Західної Європи пов'язаний з тривалим процесом змін у традиціях використання готівки

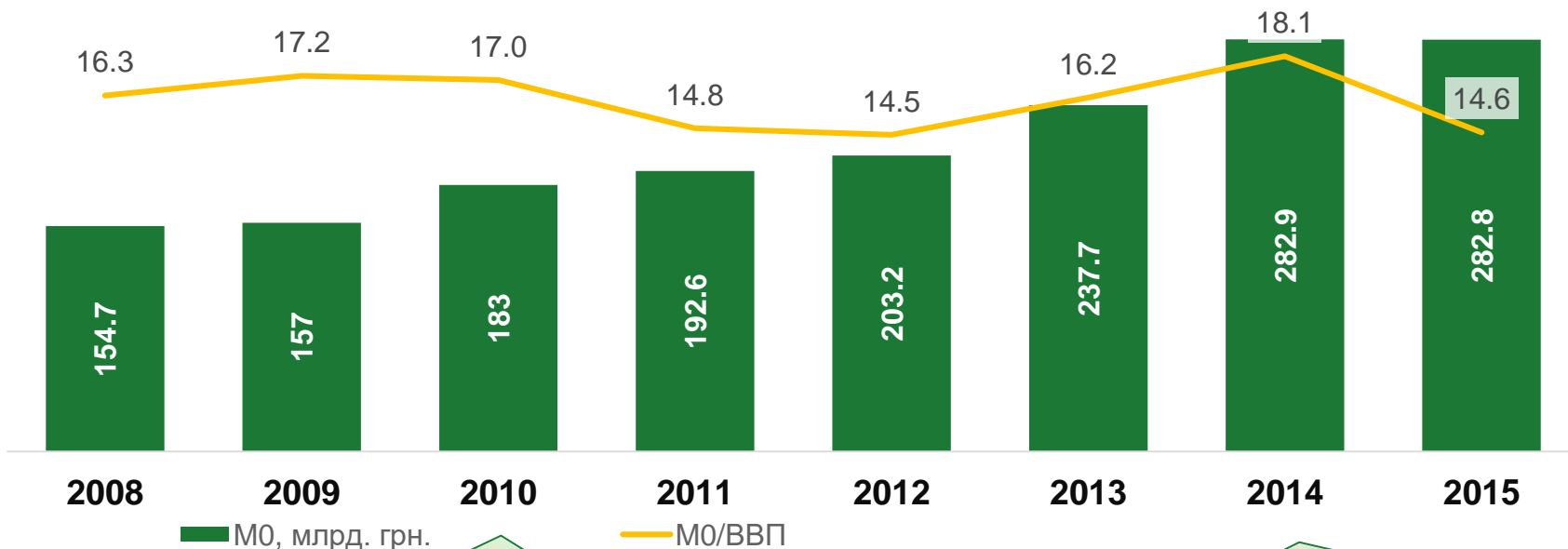

Розвинуті країни знижують рівень використання готівки, що сприяє росту економіки, підвищує рівень прозорості та спонукає до активного розвитку сучасних сервісів та технологій

В Україні у 2015 році співвідношення М0 до ВВП зменшилось, втім обсяг готівки в обороті залишився без змін

Динаміка співвідношення М0 до ВВП в Україні, %

З поступовим відновленням економіки у 2010 році спостерігалось **зростання номінального ВВП**, темпи якого компенсували одночасне зростання М0 – співвідношення М0/ВВП отримало **спадаючий** тренд

У 2015 році відбувся ріст номінального ВВП, в той час, як **об'єм М0 практично не змінився**. Факторами є відмова населення від готівкової гривні з **конвертацією коштів в готівковий долар**, а також дезінтеграція з системи готівкового обігу **Донецької та Луганської областей**. За умови такого ж розміру ВВП співвідношення М0/ВВП становило б 18,6%.

Необхідна комплексна програма переведення обігу коштів з готівкової в безготівкову форму

НАЦІОНАЛЬНИЙ
БАНК
УКРАЇНИ

Візія обігу коштів в економіці України в 2020 році

	2014	2015	2020 ¹⁾
М0/ВВП, %	18,1	14,6	7,5
Безготівкові розрахунки, %	25	31	55
POS <small>$\frac{\text{ТИС.ШТ.}}{\text{МЛН. ЧОЛ.}}$</small>	4,7	4,5	11,0
НПС «Простір», %	1,46	0,73	30

- Домогосподарства, підприємства та державні інституції використовують безготівкові платіжні засоби, включаючи інноваційні платіжні інструменти, обізнано та звично, із розумінням їх ефективності та безпеки здійснення платежів
- Створені усі умови для безпечного та вигідного здійснення безготівкових взаєморозрахунків та існування сучасної і конкурентоздатної національної платіжної системи
- Відсутні будь-які бар'єри у доступі та використанні платіжних сервісів, що забезпечують безготівкове здійснення транзакцій

НАЦІОНАЛЬНИЙ
БАНК
УКРАЇНИ

Успішна реалізація проекту лежить у гармонійному поєднанні впливу на усі елементи системи

1 Попит на готівку

- Безготівкові доходи
- Підвищення вартості готівкових коштів
- Зниження граничної суми розрахунку готівкою

2 Розвиток безготівкових транзакцій

- Подальший розвиток міжнародних ПС
- Розвиток національної ПС «Простір»
- Розвиток E-money
- Розвиток альтернативних небанківських ПС

3 Інфраструктура

- Розвиток мережі POS-терміналів у комерції
- Розвиток електронних каналів прийому платежів, в т.ч. mobile payments

4 Звички споживачів та мотивація

- Підвищення рівня обізнаності про безготівкові розрахунки та фінансової грамотності, зняття страхів
- Мотивація користувачів для використання безготівкових розрахунків

! Поступове зниження частки готівкового обігу на користь безготівкового має забезпечуватись з урахуванням загального стану економіки шляхом створення економічних стимулів розвитку безготівкових розрахунків

Всі потреби в розрахунках можуть бути сегментовані у 9 груп за учасниками

Матриця платежів за учасниками та напрямками розвитку щодо зниження готівкових розрахунків

C2C <ul style="list-style-type: none">Персональні розрахункиНерухомість	C2B <ul style="list-style-type: none">Сплата за товари і послугиE-commerceТранспортОрендаВнутрішній туризм	C2G <ul style="list-style-type: none">Державні платежіШтрафи + Податки + МитоОренда комунального майнаКорупція
B2C <ul style="list-style-type: none">Виплата заробітної платиЗакупівля товарів у населенняСпоживче кредитуванняСільське господарство	B2B <ul style="list-style-type: none">Бізнес-платежіТіньові розрахунки	B2G <ul style="list-style-type: none">ПодаткиМита
G2C <ul style="list-style-type: none">Соціальні виплатиПенсіїСубсидії	G2B <ul style="list-style-type: none">ПДВКомпенсації та субсидіїДержавні закупівлі	G2G <ul style="list-style-type: none">Взаєморозрахунки з бюджетами

0% Cashless 100%

[C]ustomer [B]usiness
[G]overnment

- фокус заходів проекту

Основний фокус заходів у рамках проекту спрямовуватиметься на сегменти з високим рівнем готівкових розрахунків – операції фізичних осіб

НАЦІОНАЛЬНИЙ
БАНК
УКРАЇНИ

1

Попит на готівку

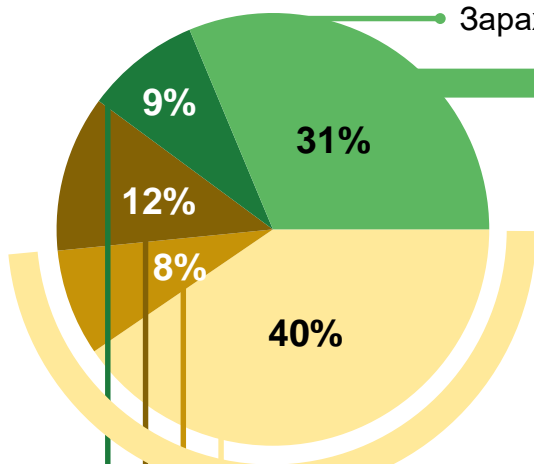

НАЦІОНАЛЬНИЙ
БАНК
УКРАЇНИ

Найбільшими споживачами готівки в Україні є фізичні особи

Надходження готівки до банків

$\Sigma = 1\,403$ млрд. грн. (2015)

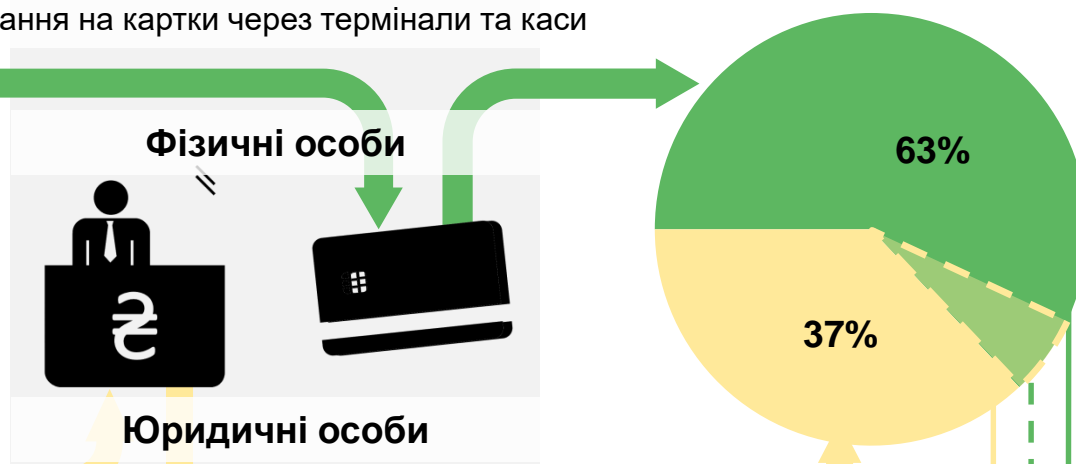

Зарахування на картки через термінали та каси

БАНК

Видача готівки банками

$\Sigma = 1\,403$ млрд. грн. (2015)

Фізичні особи

Юридичні особи

Зняття з рахунків через каси

Бізнес-карти

Зняття з платіжних карток

Торгівельна виручка, яка надходить від фізичних осіб, є основним шляхом вилучення готівки з обігу

Найбільша кількість готівки видається через платіжні картки

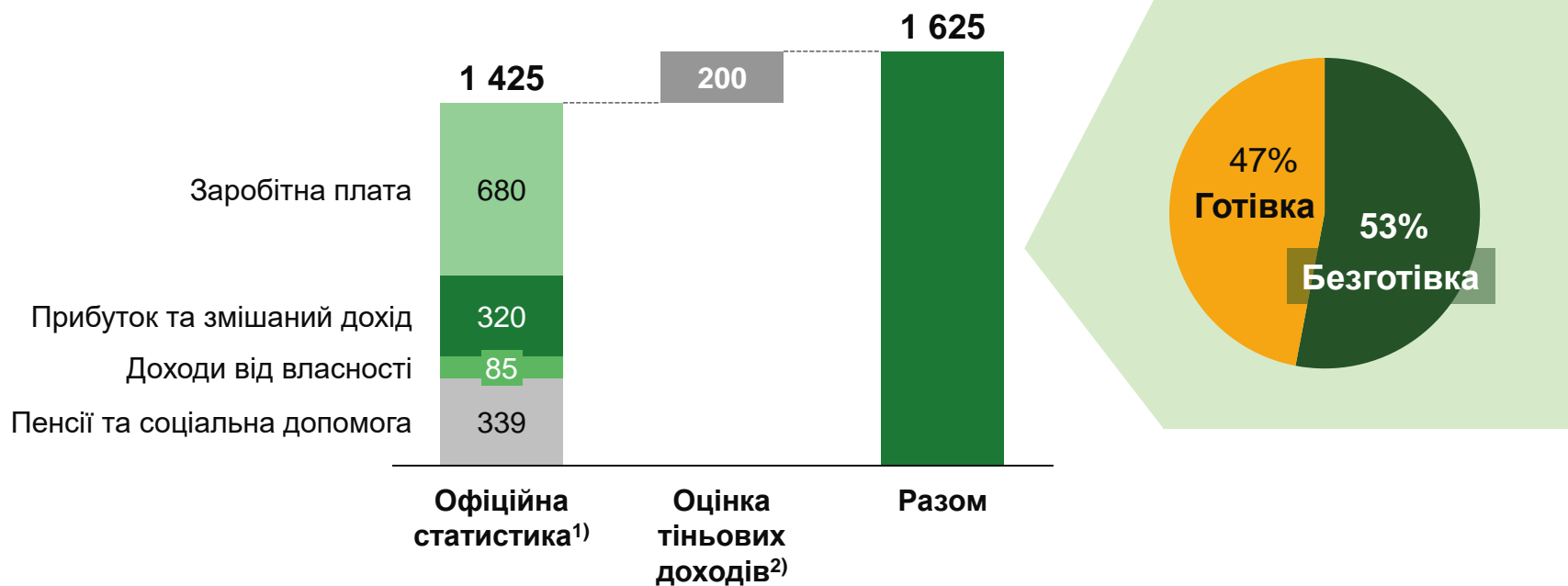
Стимулювання безготівкових розрахунків, що призведе до отримання торгівельної виручки у безготівковій формі є метою проекту

НАЦІОНАЛЬНИЙ
БАНК
УКРАЇНИ

Значна доля фізичних осіб продовжує отримувати доходи готівкою

Доходи населення України за 2015 р., млрд. грн:

- Незважаючи на широке розповсюдження зарплатних проектів, частина офіційних зарплат продовжує виплачуватись **ГОТІВКОЮ**
- Більшість пенсіонерів досі отримує пенсії через мережу «Укрпошти» **готівкою**
- «Сіра» зарплата виплачується **готівкою**

! Необхідні продовжувати комплексні заходи із стимулювання виплати пенсій, соціальних платежів та заробітних плат у безготівковій формі

Джерело:

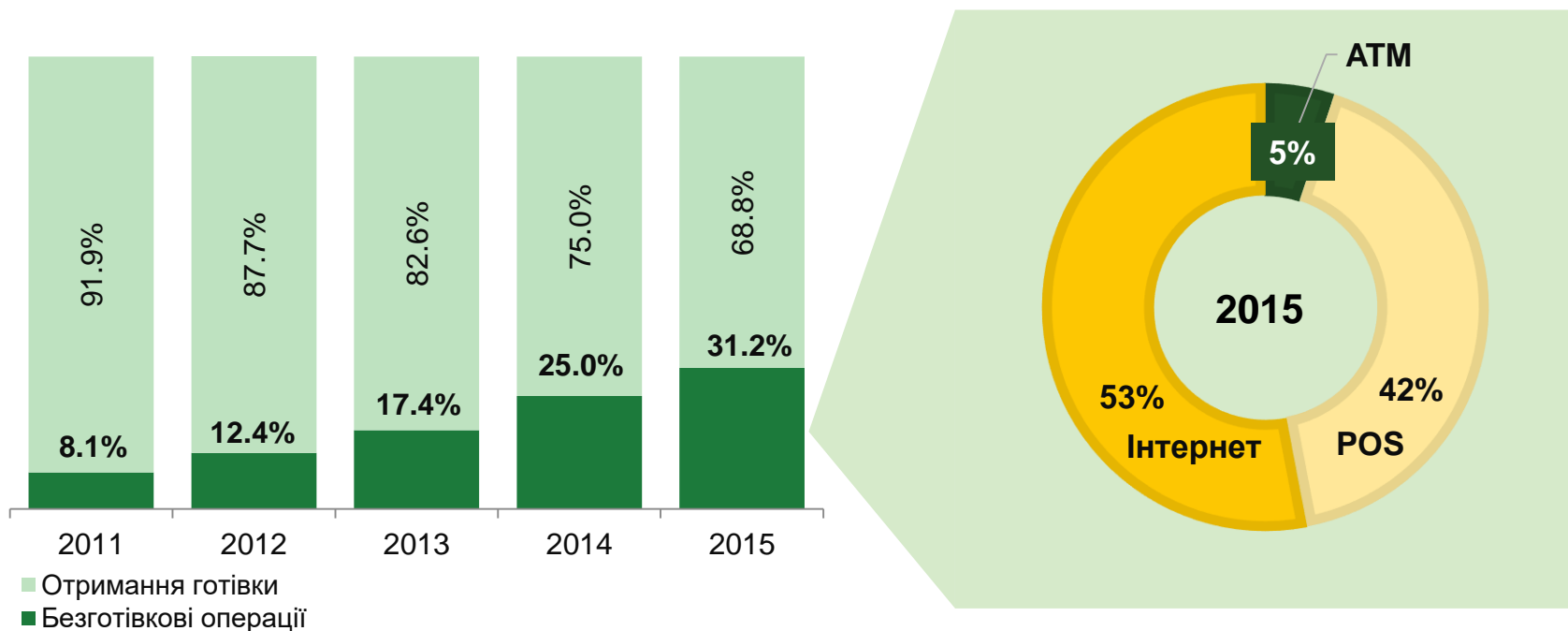
¹⁾ Державна служба статистики

²⁾ Оцінка Міністерства фінансів України, січень 2015 р.

Протягом останніх років в Україні спостерігається стабільний позитивний тренд зростання частки безготівкових операцій

Динаміка безготівкових платежів з використанням карток в Україні, за обсягом ¹⁾

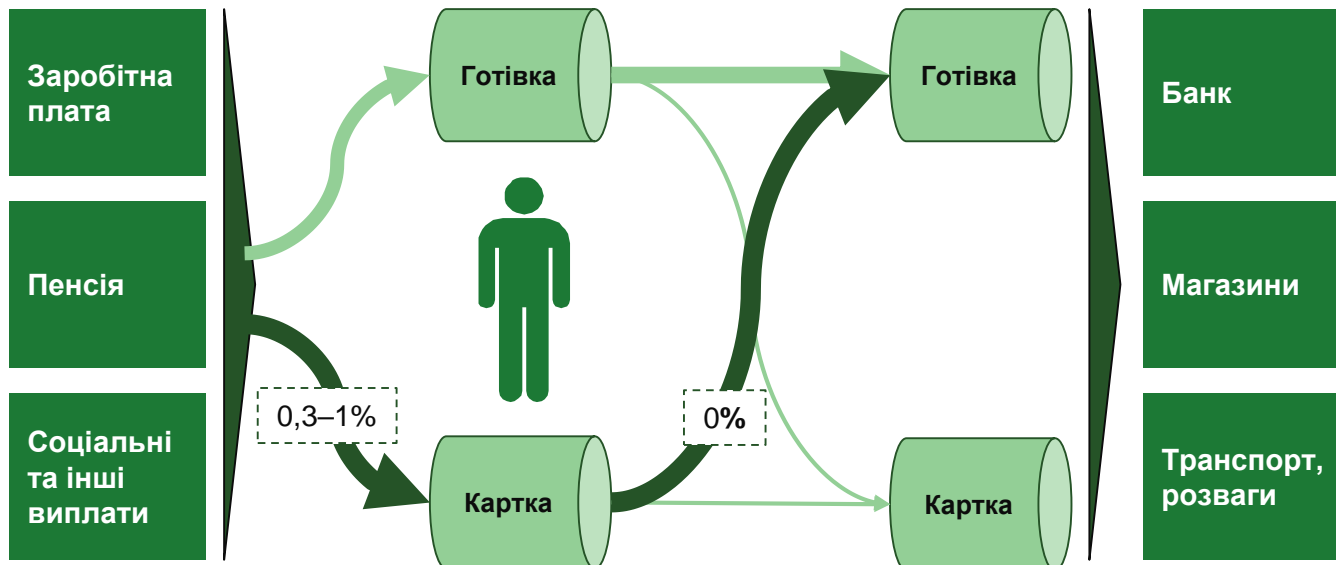

- **Нові покоління клієнтів створюють попит на сучасні банківські сервіси**
- **Банки задовольняють попит новими технологіями та розвитком інфраструктури, що полегшує здійснення безготівкових транзакцій**

! Поточний ріст зумовлений потребами ринку та може бути додатково збільшений завдяки комплексному підходу та стимулюванню безготівкових транзакцій

Відсутність комісії за зняття коштів із зарплатної карти стимулює знімати кошти готівкою

Можливі заходи в рамках проекту

- Економічне стимулювання збереження зарплатних коштів на рахунках
- Додаткова фінансова мотивація безготівкових розрахунків

- Для платіжних карток, що використовується для виплати зарплатної плати, застосовуються тарифи, за якими стягується комісія за зарахування коштів. Держатель знімає готівку у мережі банкоматів **безкоштовно**
- **Безкоштовна конвертація**, помножена на недостатній розвиток інфраструктури підштовхує користувачів переводити гроші в готівкову форму

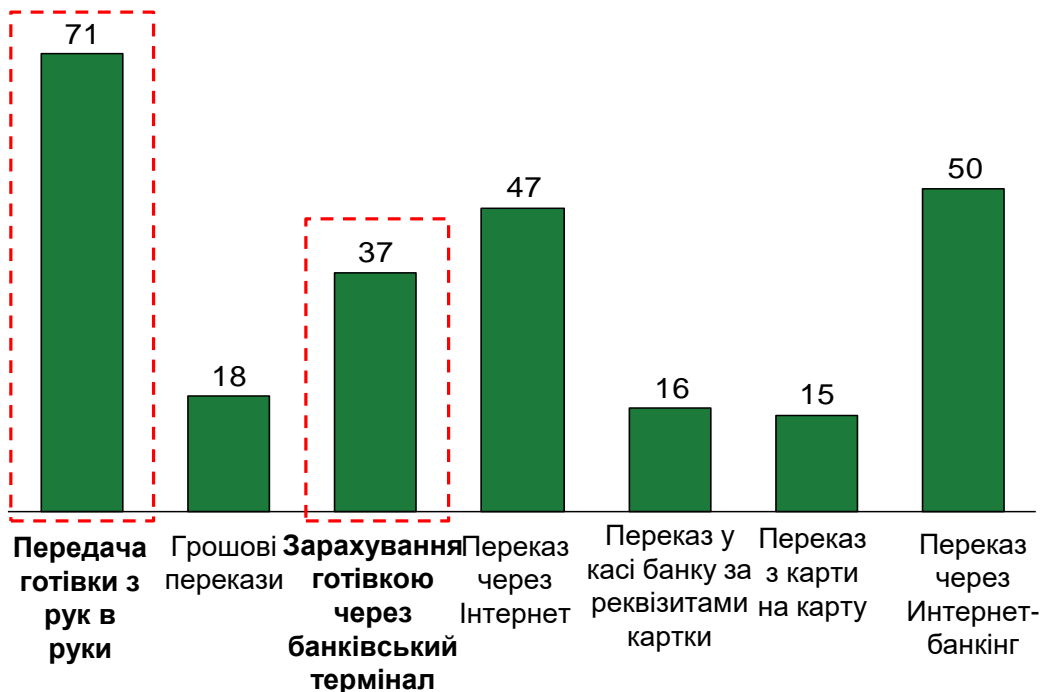

Історично встановлені умови та комісії при зарахуванні коштів на зарплатні рахунки повинні бути переглянуті

Незважаючи на розвиток технологій, основною формою розрахунків між фізичними особами залишається готівка

Способи передачі грошей між фізичними особами,
% респондентів, які стикалися з вказаною ситуацією за останній рік¹⁾

Можливі заходи в рамках проекту

- поширення серед населення інформації щодо прогресивних видів безготівкових розрахунків
- стимулювання безготівкових розрахунків типу P2P-переказів

Вплив на звички споживачів через заохочення та створення умов для зручних розрахунків є ключем для зниження використання готівки в сегменті

Джерело:

¹⁾ GfK Ukraine для Visa / Платежные карты: барьеры и мотивы использования:

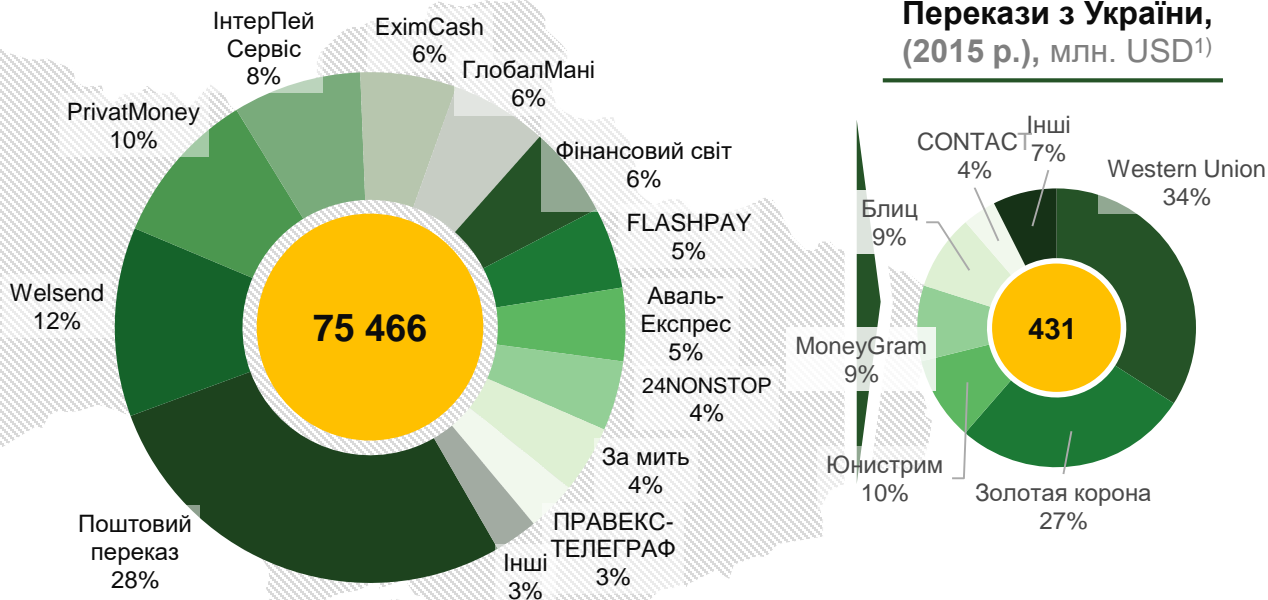
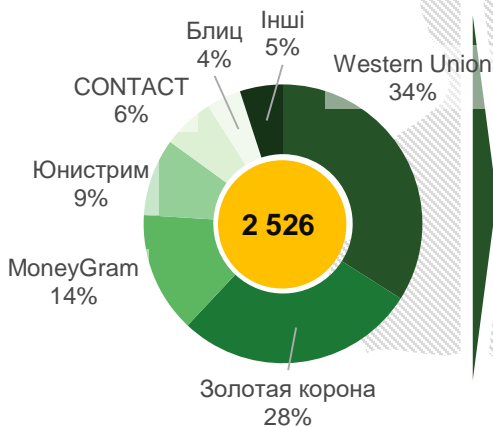
Питання анкети: Скажите, пожалуйста, как вы совершали передачу денег в этих ситуациях? Отметьте все способы, которые подходят

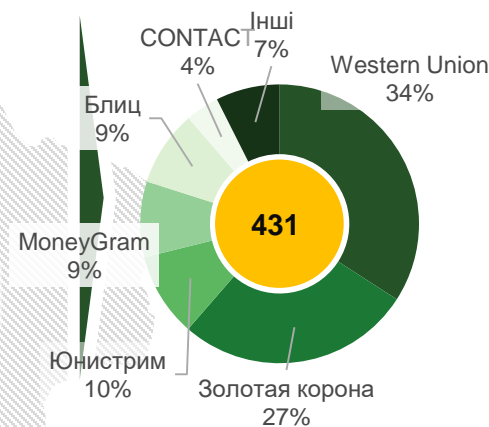
Переказ коштів як правило означає приймання та видачу готівки

Внутрішньодержавні перекази, (2015 р.), млн. грн.¹⁾

Перекази в Україну, (2015 р.), млн. USD¹⁾

Перекази з України, (2015 р.), млн. USD¹⁾

- Зазвичай відправник передає, а отримувач **приймає переказ готівкою**
- Грошові перекази здійснюються **без зарахування на поточні рахунки осіб**

! Слід популяризувати переказ грошей через P2P, як альтернативу використанню систем переказу готівки

Рівень використання електронних платежів у деяких сегментах становить менше 20%

НАЦІОНАЛЬНИЙ
БАНК
УКРАЇНИ

Використання готівки та електронних платіжних засобів для оплати повсякденних витрат, (2015 р.), % респондентів¹⁾

Причина використання готівки для С2В платежів (2015 р.), % респондентів¹⁾

Для більш активного використання електронних платіжних засобів необхідно забезпечити подальший розвиток інфраструктури, а також сприяти розвитку фінансової грамотності

Джерело:

¹⁾ GfK Ukraine для Visa / Платежные карты: барьеры и мотивы использования

Фактор:

Інфраструктура

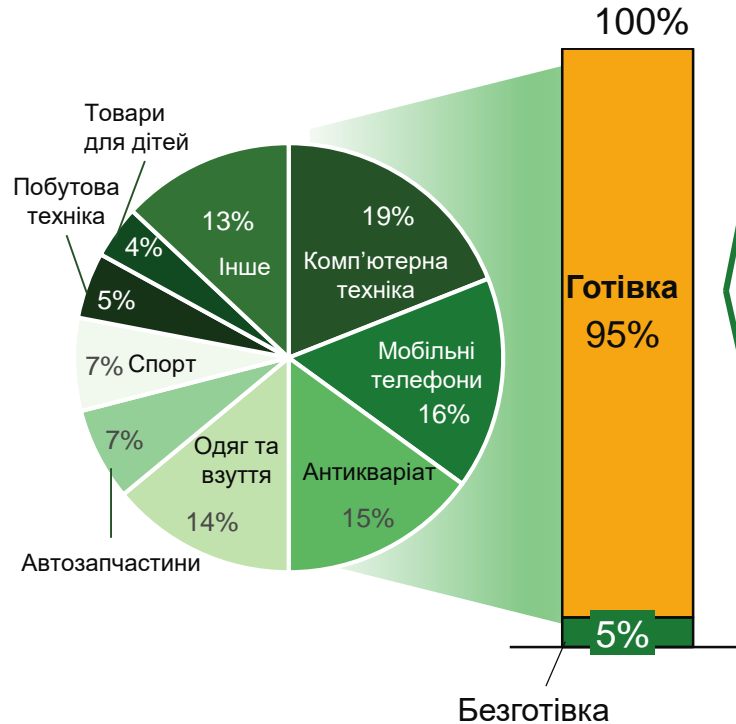
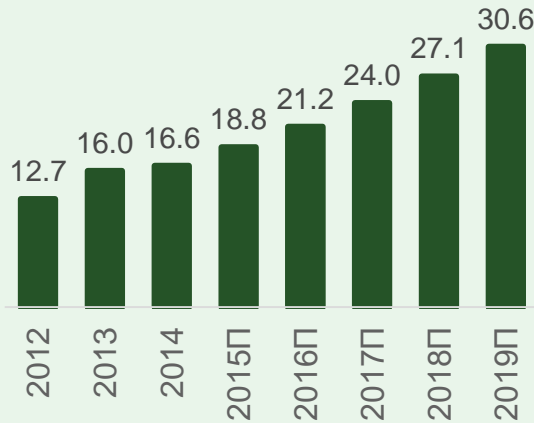

Фін. грамотність

Кур'єри – найбільш зростаючий сегмент бізнесу, що працює через готівку

Обсяг ринку інтернет-рітейлу
України, млрд грн.:¹⁾

Можливі заходи в рамках проекту

- прирівнювання POS-терміналів до РРО
- законодавче стимулювання для використання POS-терміналів кур'єрами
- впровадження обов'язкової передоплати через сайт
- прийняття платежів через мобільний телефон

Необхідно підвищувати ступінь мотивації та контрольованості у сфері безготівкових розрахунків у інтернет-торгівлі та доставки

Використання готівки дешевше для учасників ринку ніж електронні транзакції

Вартість готівки для учасників ринку

 Для банків	Касове обслуговування, транспортування: 0,1–0,3%
 Для юридичних осіб	РКО, витрати на збереження та транспортування: 0,1–0,5%

Середня вартість безготівкової транзакції для торговця 1.4%

Можливі заходи в рамках проекту

- Підвищення вартості готівкових транзакцій
- Підвищення вартості обслуговування готівкового обороту

- Послуги із забезпечення готівкового обігу (зокрема, інкасація, видача готівки через банкомати) надаються за цінами, що є нижчими від їх собівартості
- Підвищення вартості готівки може знизити рівень обігу та контролю за готівкою банківською системою (виведення в тіньовий сектор)

З метою створення умов для розвитку СІТ компаній необхідно приведення тарифів на послуги з інкасації коштів, а також послуги, на які інкасація має опосередкований вплив, до економічно обґрунтованих

НАЦІОНАЛЬНИЙ
БАНК
УКРАЇНИ

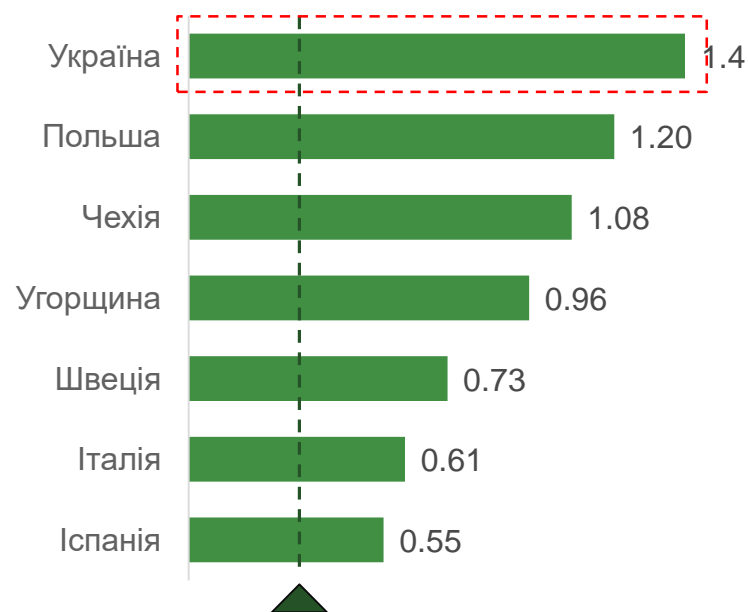
Компанії не мотивовані використовувати електронні канали через високі комісії по операціях МПС (interchange)

Interchange комісія по дебетових картках
(2014 р.), % від суми¹⁾

Обмеження interchange комісії по дебетових картках у ЄС – 0,2%

Interchange комісія по кредитних картках
(2014 р.), % від суми¹⁾

Обмеження interchange комісії по кредитних картках у ЄС – 0,3%

Починаючи з грудня 2015 г. Європарламент обмежив розмір комісії (interchange fee) – 0,3% для кредитних і 0,2% для дебетових карток²⁾

! Розглянути можливість поступового зниження комісії (interchange fee) для кредитних і дебетових карток з урахуванням інтересів учасників ринку

Джерело:

¹⁾ McKinsey (Finalta), проектна команда

²⁾ Regulation (EU) 2015/751 On interchange fees for card-based payment transactions

НАЦІОНАЛЬНИЙ
БАНК
УКРАЇНИ

2

Розвиток безготівкових транзакцій

Впровадження нових технологій потребує підтримки та лідерства за деякими напрямками

			Лідери	Потенціал поширення ¹⁾	Заходи для розвитку
Фізична присутність	Платіжні картки	Міжнародні системи	<ul style="list-style-type: none"> MasterCard Visa 	→	Не потребує стимулювання
		Внутрішні	<ul style="list-style-type: none"> Простір 	↗	✓ Є ключовим елементом для зниження вартості операцій
	Альтернативні технології	QR рахунки інше	Немає лідеру	→	Потребує створення єдиної бази опрацювання рахунків
		Мобільні платежі	<ul style="list-style-type: none"> Київстар Водафон 	↗	✓ Технології на початковій стадії розвитку
Віддалені операції	Одноразові	WEB	<ul style="list-style-type: none"> Visa verified MC security 	→	Не потребує стимулювання, але необхідне впровадження засобів безпеки
		Internet-banking	<ul style="list-style-type: none"> Privat24 AlfaBank 	→	Не потребує стимулювання
	Mobile banking	<ul style="list-style-type: none"> Privat24 ПУМБ 	↗	Не потребує стимулювання	
	Регулярні	Міжнародні оператори	<ul style="list-style-type: none"> PayPal Skrill 	↗	✓ Потребує підтримки для виходу на ринок України
		Direct debit	<ul style="list-style-type: none"> Portmone 	↗	✓ Потребує лідерства в поширенні білінгових послуг

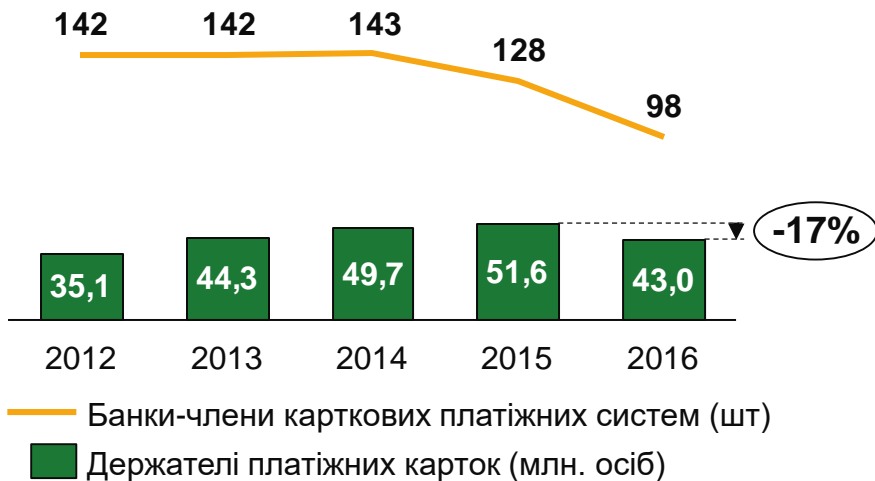
Злагоджені дії учасників ринку та державних органів є необхідною складовою для досягнення цілей cashless

НАЦІОНАЛЬНИЙ
БАНК
УКРАЇНИ

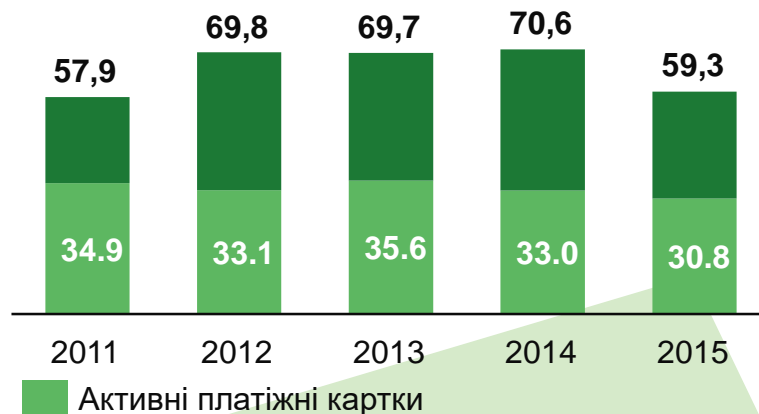
Виведення банків з ринку суттєво знизило кількість держателів платіжних карток

Держателі платіжних карток та банки-члени картових платіжних систем

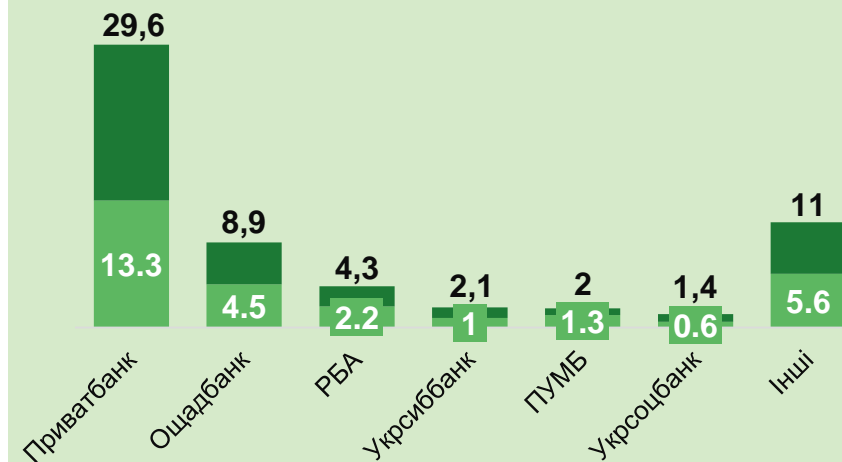

На сьогодні, емітентами трьох чвертей активних платіжних карток в обігу є лише шість банків

Кількість платіжних карток в обігу (млн. шт.)

У розрізі банків (млн. шт.)

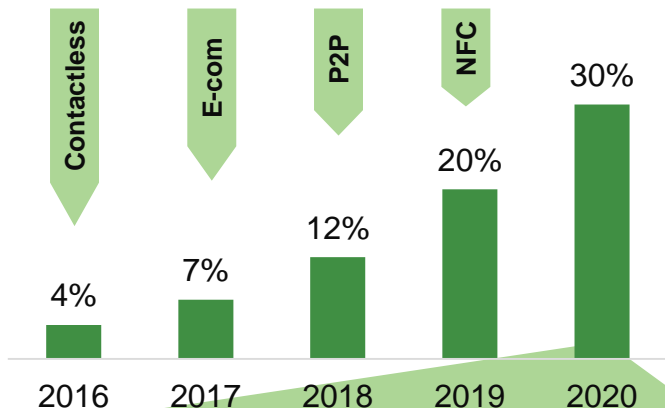

Перерозподіл ринку, що займали ліквідовані банки, є основною стратегією розвитку платіжних карток

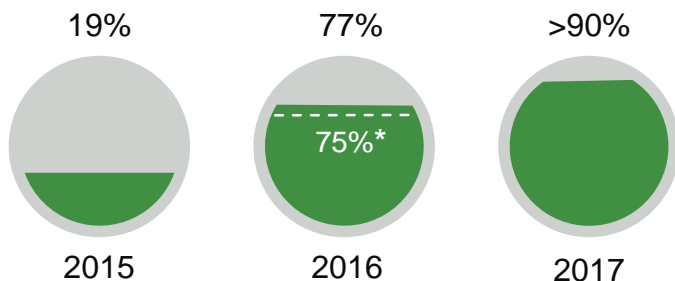
Подальший розвиток національної платіжної системи «ПРОСТІР» є стратегічним пріоритетом для України

Зростання частки карток ПРОСТІР на ринку

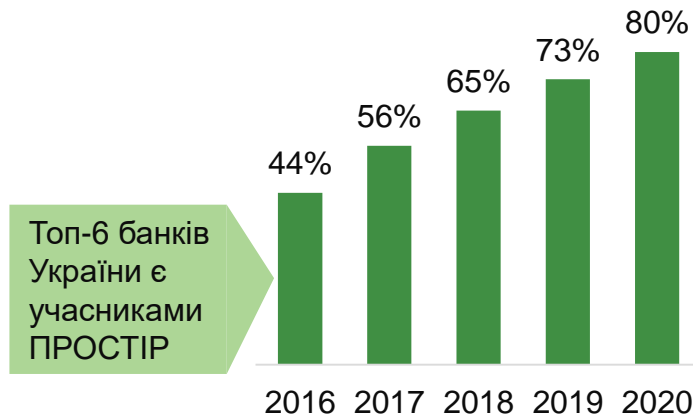

- Комплексний вплив технологій, впроваджених у 2016-2019 рр
- Маркетингове просування ПРОСТІР та підвищення лояльності ринку
- Оптимізація тарифної політики та ставок interchange
- Взаємодія з МПС

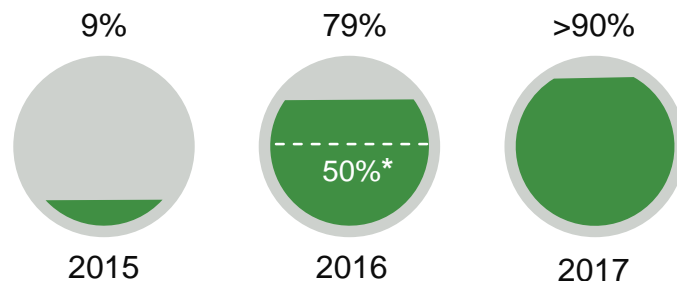
Приєм картки ПРОСТІР у мережі банкоматів

Зростання частки банків-учасників ПРОСТІР

Приєм картки ПРОСТІР у торгівельно-сервісній мережі

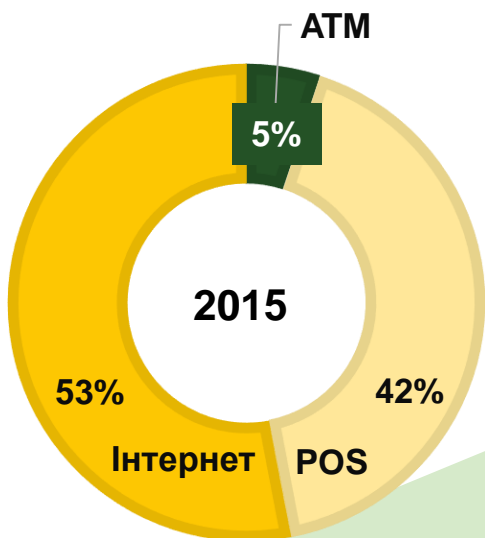

Приєднання комерційних банків до ПРОСТІР, веде до розширення еквайрингової мережі та збільшення частки карток на платіжному ринку України

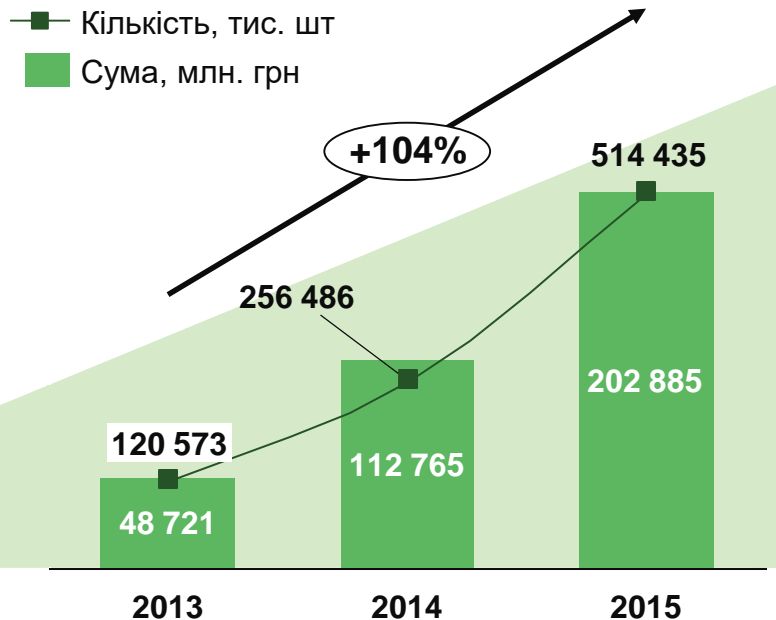

Більше половини усіх безготівкових транзакцій проводиться в мережі Інтернет

Безготівкові розрахунки в Україні

Інтернет-платежі в Україні

- **Темпи зростання** платежів через мережу Інтернет щороку збільшується. Кількістю операцій та загальною сумою **подвоюється щороку**
- **Кількість магазинів електронної торгівлі** (комерції), які обслуговували платіжні картки в Україні на 1 січня 2016 року **становила 2 915 од.**

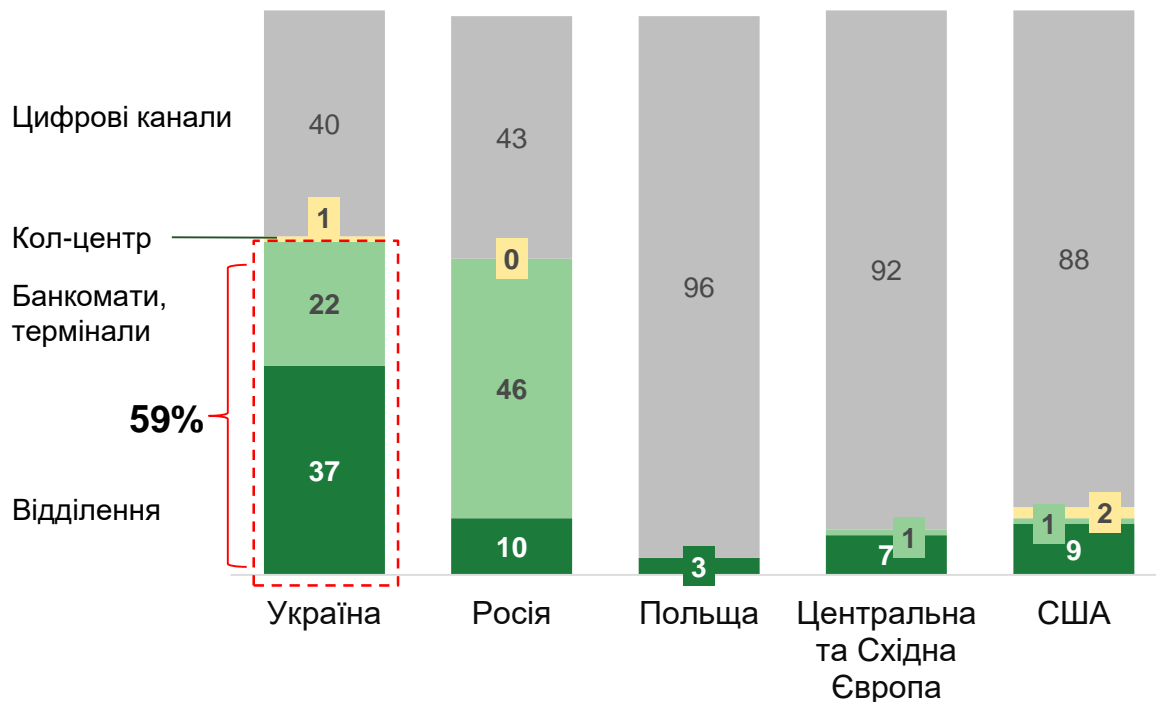

Інтернет стане абсолютно домінуючим способом здійснення безготівкових транзакцій в найближчі роки

Оплата коммунальных услуг здебільшого виконується готівкою у відділеннях та через термінали

Платежі та перекази фізичних осіб (на рік)
2014-2015 рр, %¹⁾

Можливі заходи в рамках проекту

- Впровадження національного сервісу **Direct debit**
- Стимулювання здійснення операцій **Standing order**

- **59% оплат коммунальных услуг** проходить через термінали, банкомати та відділення – в більшості випадків **готівкою**
- Велика частка цифрових каналів у **розвинутих країнах** обумовлена наявністю сервісів **автоматичної оплати рахунків без участі клієнта**

Створення централізованої білінгової системи опрацювання рахунків є необхідною умовою вирішення питань оплати коммунальних послуг

НАЦІОНАЛЬНИЙ
БАНК
УКРАЇНИ

Direct Debit є ключовим елементом за напрямком розвитку автоматичних платежів

Direct Debit

Договірне списання коштів, що дозволяє здійснювати оплату на підставі отриманих банком платіжних вимог чи реєстру платіжних вимог від сторонніх юридичних осіб

Уповноважує банк на здійснення договірної списання

Кредитор

Банк кредитора

Розрахунково-
кліринговий центр

Банк боржника

Боржник

Після ініціювання кредитором платежу, банк кредитора запитує необхідну суму через розрахунково-кліринговий центр у банку боржника. Банк боржника перераховує кошти з рахунку боржника згідно виставлено запиту на рахунок кредитора у його банку.

Виконання платежів через Direct debit відбувається автоматично та не потребує надання додаткових документів чи погодження боржником платежу. Контроль виконання покладається на банк

Функцію розрахункового та клірингового центру може виконувати НБУ

НАЦІОНАЛЬНИЙ
БАНК
УКРАЇНИ

3

Інфраструктура

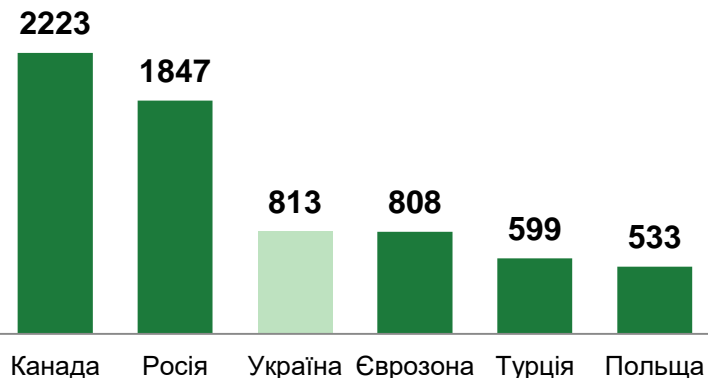

НАЦІОНАЛЬНИЙ
БАНК
УКРАЇНИ

За показниками розвитку інфраструктури Україна поступається країнам Європи

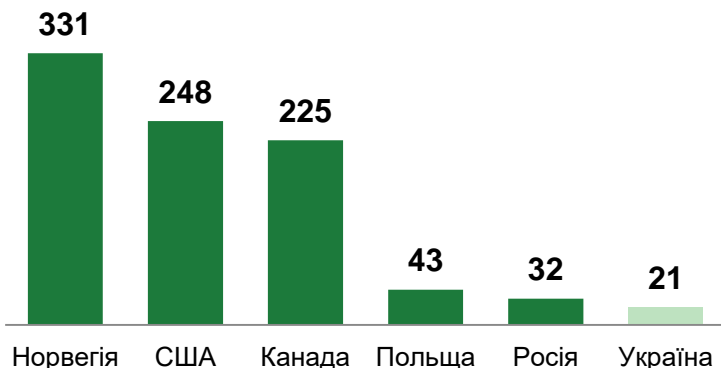
Кількість банкоматів

на 1 млн. населення у 2014 р., шт.¹⁾

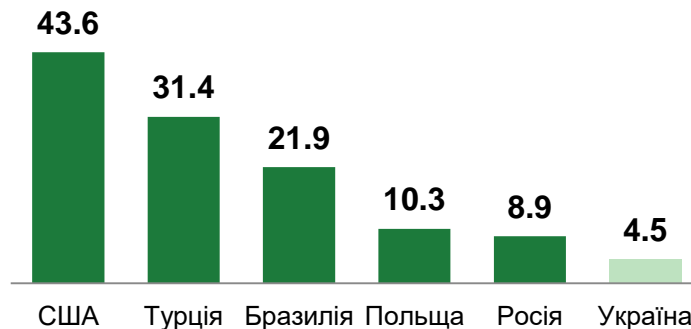
Кількість безготівкових операцій

на душу населення, шт.³⁾

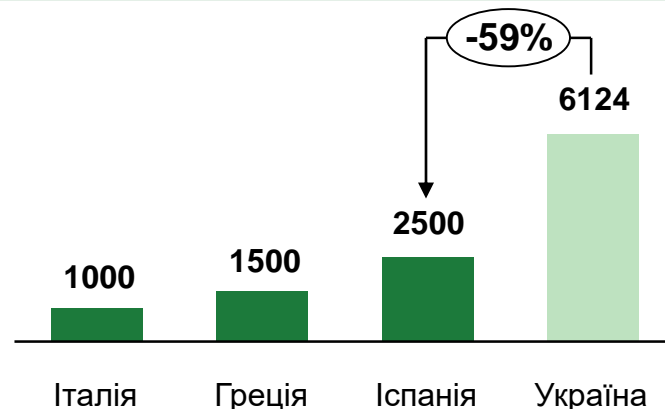
Кількість POS-терміналів

на 1 млн. населення, тис. шт.²⁾

Розмір лімітів за розрахунками готівкою, євро⁴⁾

готівкою, євро⁴⁾

В Україні високе проникнення банкоматів, проте за іншими показниками інфраструктура платежів менш розвинута, ніж в країнах Європи

Джерело:

¹⁾ World Bank

²⁾ за даними Проекту продуктивності McKinsey (Finalta) 2015 рік

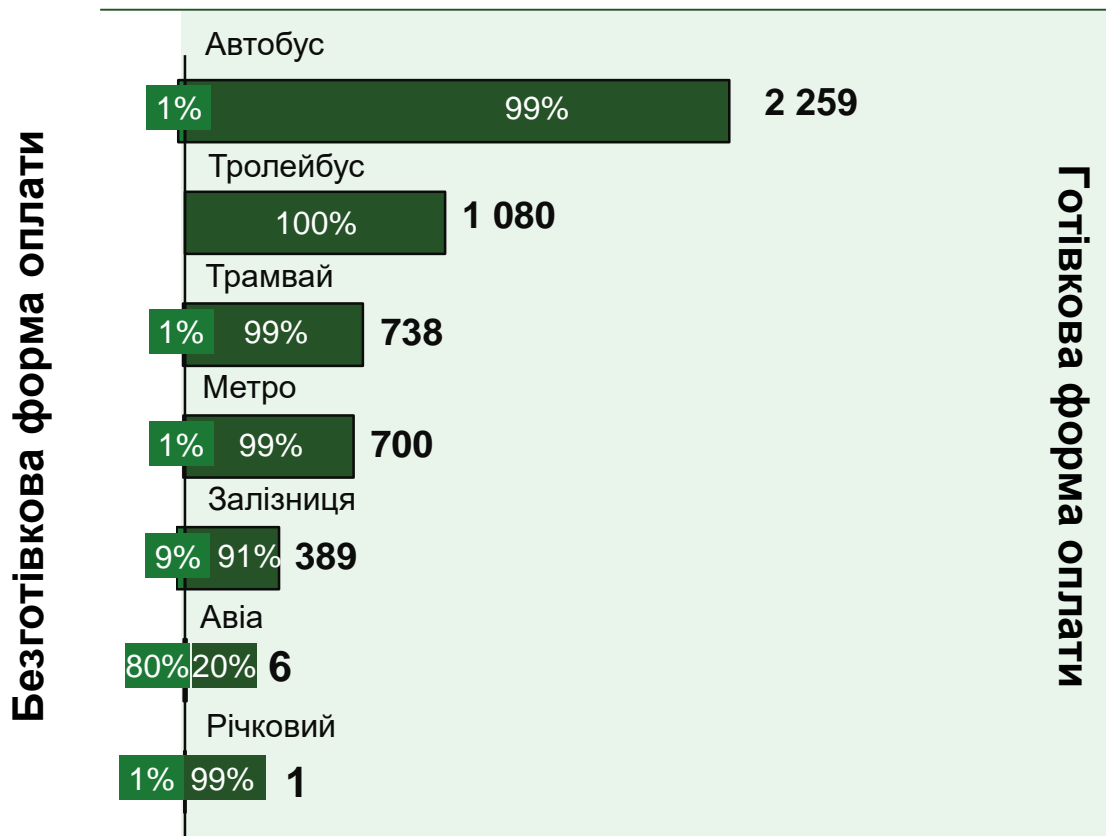
³⁾ дослідження Riksbank (Швеція)

⁴⁾ НБУ

Транспорт – найбільш масовий сегмент по кількості розрахунків, що використовує готівку

Перевезення пасажирів за видами транспорту в Україні (2015 р.), млн. чол.

Можливі заходи в рамках проекту

- впровадження єдиних електронних талонів для міських видів транспорту з поповненням безготівково онлайн або через термінали самообслуговування (приклад – Oyster card Англія)
- обладнання кондукторів зчитувачами карток

¹З урахуванням перевезень пасажирів міською електричкою

²З урахуванням обсягів автомобільних пасажирських перевезень (автобусами), виконаних підприємцями малого бізнесу – фізичними і юридичними особами.

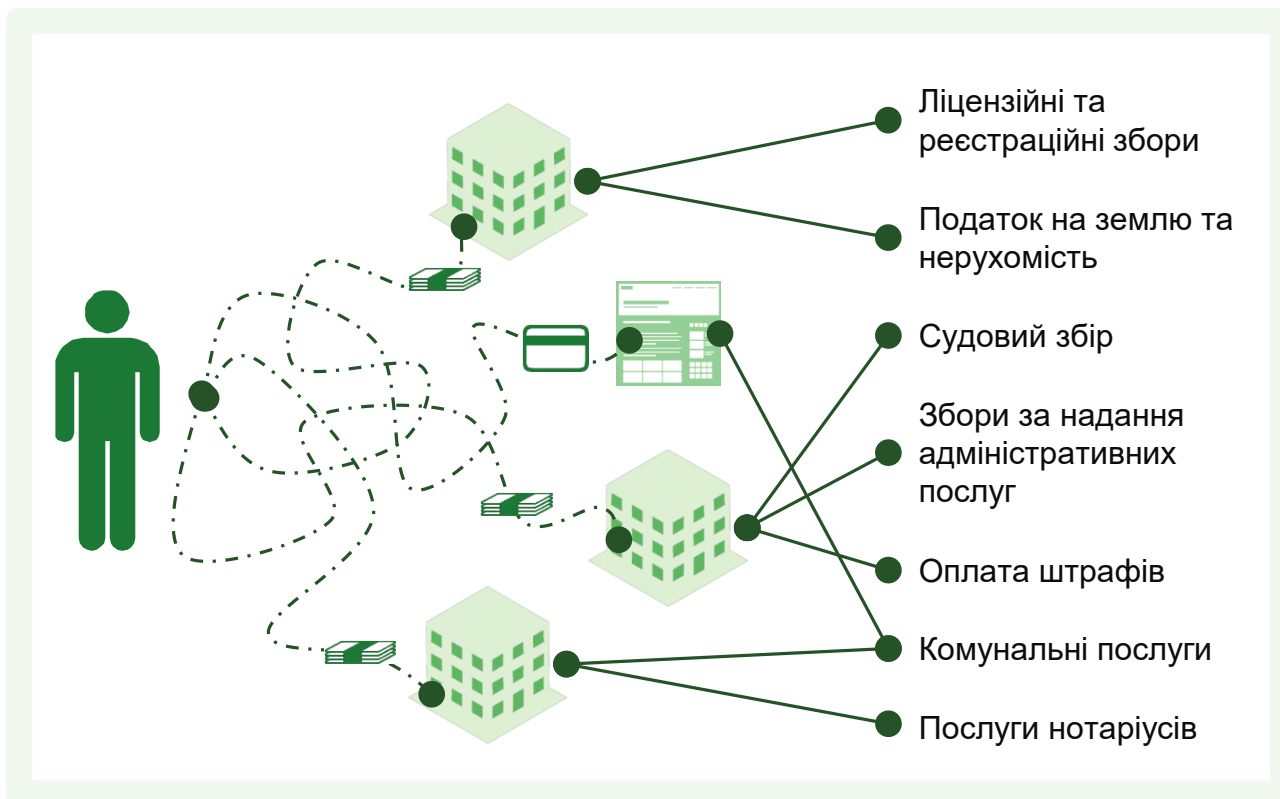

Витрати на транспорт відбуваються щоденно – переведення у безготівкову форму є одним з пріоритетів зниження обороту готівки

НАЦІОНАЛЬНИЙ
БАНК
УКРАЇНИ

Послуги, що надаються державою, здебільшого оплачуються готівкою

Можливі заходи в рамках проекту

- **впровадження** сервісу **direct debit** та постійно діючих платіжних доручень (**standing order**)
- **відкриття єдиного веб-порталу** для оплати усіх послуг, що надаються державою
- **скасування** статусу **квитанції** як єдиного **підтверджуючого документа** через створення єдиного реєстру квитанції

Усі форми розрахунків з державними органами повинні бути переведені в електронні канали

НАЦІОНАЛЬНИЙ
БАНК
УКРАЇНИ

Суміщення функціоналу РРО із POS-терміналом значно полегшить ведення бізнесу

Покладення функції фіскалізації реєстратора розрахункових операцій (РРО) на POS-термінал можливе та **призведе до полегшення ведення бізнесу** із використанням безготівкової форми оплати, в першу чергу, для малого бізнесу

1 Використання альтернативних пристроїв за рахунок побудови архітектурного рішення обробки інформації, яке дозволить поєднати РРО та POS-термінал

2 Зменшення початкових витрат торговця при початку ведення діяльності: наразі торговець вимушений купляти пристрій РРО за власний кошт (~5500 грн.)

3 Зменшення регулярних витрат торговця: торговець щомісячно сплачує за технічну підтримку РРО (~200 грн.), та послуги інформаційного еквайру ~30 грн.)

НАЦІОНАЛЬНИЙ
БАНК
УКРАЇНИ

4

Звички споживачів та мотивація

Вплив на звички споживачів здійснюється через освіту та мотивацію

Фінансова грамотність

1

Підвищення довіри до банківської системи

- Популяризація національної валюти
- Роз'яснення стратегій банків
- Нове позиціонування та комунікація нового мандату НБУ

2

Культура управління фінансами

- Окрема дисципліна в школах
- Навчання управлінню власними фінансами

3

Фінансова мотивація

- Програми фінансового заохочення
- Податкові пільги
- Cashback
- Проведення акцій, лотерей

Мотивація

4

Зручність

- Сучасні та доступні методи оплат
- Відкриття рахунків – єдиний стандарт платежу
- DirectDebit

5

Штрафи

- Комісія за зняття коштів
- Штрафи за відмову в використанні POS

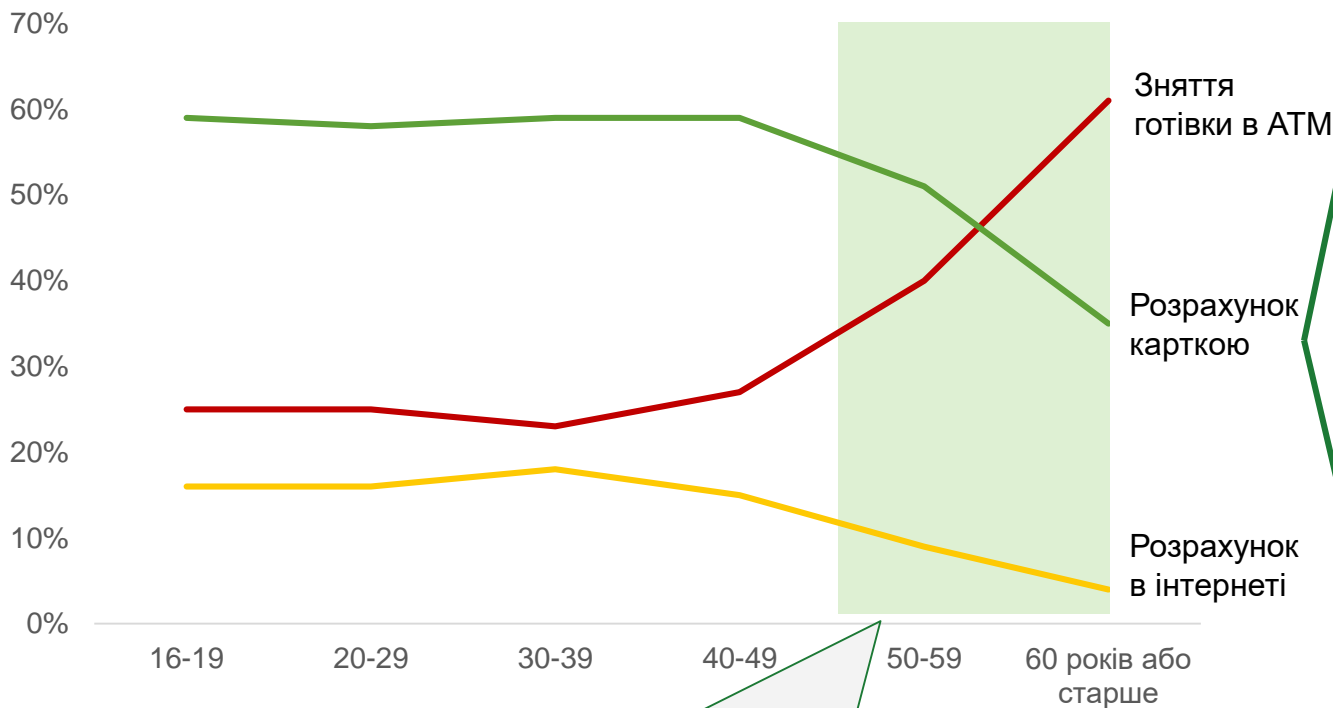

Зміна звичок споживачів та мотивація оплат у безготівковій формі має основний вплив на результати проекту

Населення України віком від 50 років потребує окремих програм для популяризації безготівкових розрахунків

Канали використання платіжної картки за віком, %

Виділяється окремий сегмент, що здебільшого використовує лише готівку

Можливі заходи в рамках проекту

- **підвищення фінансової грамотності** для населення віком від 50 років
- **навчання та маркетингові програми** для мотивації безготівкових розрахунків
- **виплати пенсій та соціальної допомоги через платіжні картки**

Програмою зі зменшення готівкового обороту повинні бути передбачені окремі заходи спрямовані для населення вікової групи від 50 років

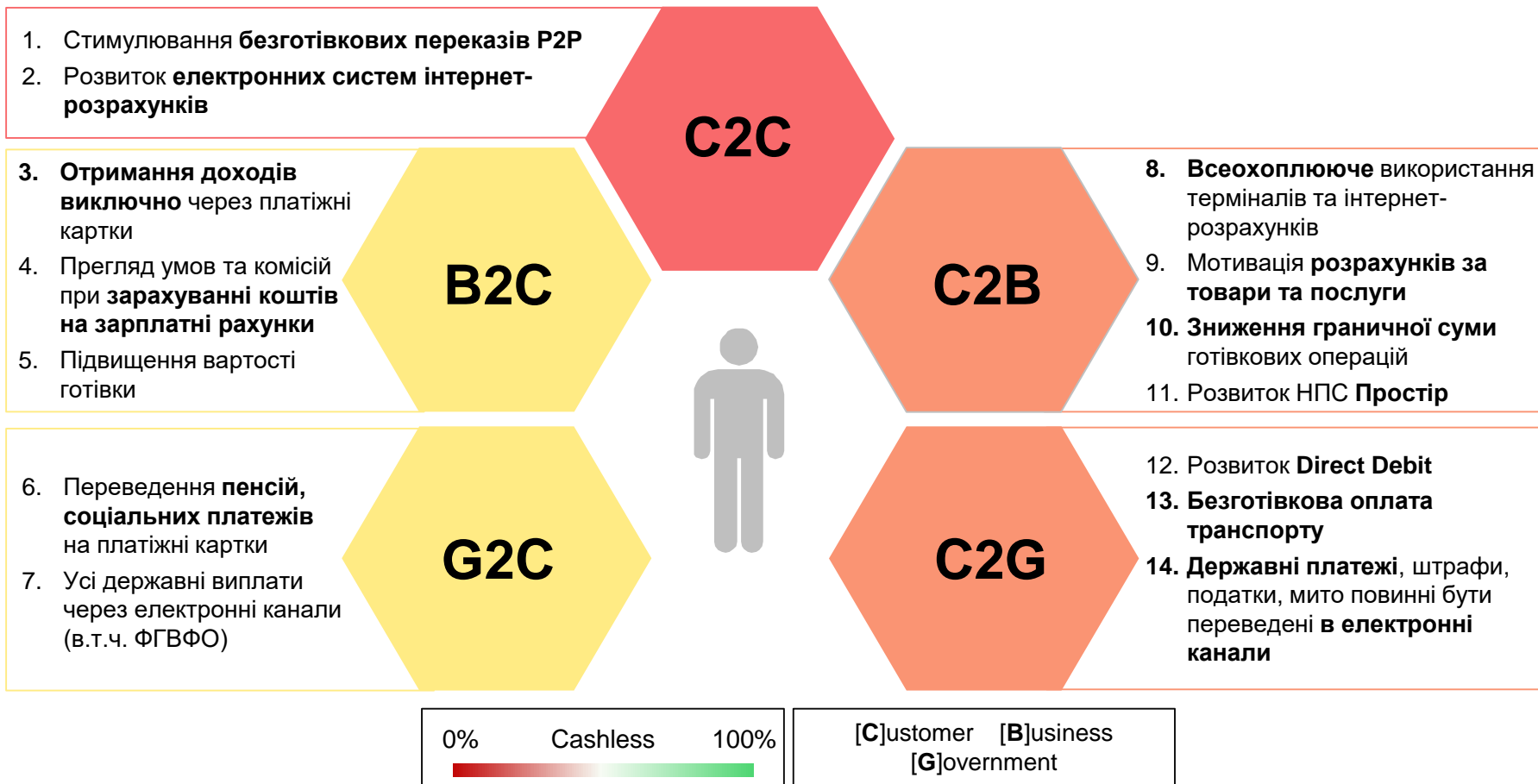

НАЦІОНАЛЬНИЙ
БАНК
УКРАЇНИ

5

Дорожня карта

Пріоритетні дії охоплюють 5 ключових груп учасників розрахунків

! Реалізація зазначених ініціатив впливає на 80% грошових потоків, де на сьогодні використовується готівка

НАЦІОНАЛЬНИЙ
БАНК
УКРАЇНИ

Розвиток безготівкової економіки вигідний для усіх учасників грошових відносин

Для
держави

- Підвищення бази оподаткування від прозорого ведення бізнесу
- Зниження обсягів тіньової економіки та декриміналізація
- Скорочення витрат: обслуговування грошового обігу
- Безготівкові кошти знаходяться в економіці (M_1 , M_0)
- Монетизація пільг (оплата по факту використання)

Комерційний
сектор

Торговці

Банки

- Збільшення середнього чеку за кожною операцією
- Підвищення захисту від шахрайських дій (пограбування, підроблення банкнот і т.д.)
- Скорочення операційних затрат
- Розширення клієнтської бази за рахунок додаткових переваг, акцій (cross-sales, co-brand, cash-back, rewards)
- Зростання комісійного доходу, ліквідності
- Зниження ризиків

Для громадян
України

- Підвищення захисту від шахрайських дій (пограбування, підроблення банкнот і т.д.)
- Зручність у використанні
- Доступ до додаткових сервісів та можливостей
- Можливість отримувати доходи легальним шляхом (уникнення зарплат «у конвертах»)